

Тетяна Гура

кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID: 0000-0003-2323-3440
E-mail: tatyana-gura@ukr.net

Юлія Гуренко

аспірантка кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-1173-3512
E-mail: juliacleo@ukr.net

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ В ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Анотація: у публікації висвітлено результати дослідження особливостей формування лідерської компетентності та лідерського потенціалу в процесі професійної підготовки курсантів військового закладу вищої освіти в технічному університеті. Особлива увага приділена аналізу Стандарту МОН України за спеціальністю 254 “Забезпечення військ (сил) для першого (бакалаврського) рівня вищої школи”. В статті висвітлені результати пілотного дослідження на основі: проективної методики “Психогеоетричний тест”, тесту “Лідер” та авторської анкети на визначення лідерського потенціалу. За результатами аналізу відповідей респондентів було встановлено низький рівень розвитку лідерського потенціалу, що вказує на недостатній рівень комунікації, вузький світогляд із різного роду питань, пасивність, невміння і небажання проявляти наполегливість. За відповідями 95 % респондентів доведено важливість обов’язкового вивчення дисциплін щодо питань лідерства у військовому інституті технічного закладу вищої освіти. В статті обґрунтовано вдосконалення професійної підготовки майбутніх військових офіцерів-лідерів.

Ключові слова: лідерський потенціал, лідерська компетентність, професійна підготовка, військові офіцери-лідери, студенти, технічний університет.

Tetiana Hura

candidate of pedagogical sciences, professor, department of pedagogy and psychology of social systems management of the academician I. Zyazyun, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine
E-mail: tatyana-gura@ukr.net

Yuliia Hurenko

PhD student of the department of pedagogy and psychology of social systems management of the academician I. Zyazyun, National Technical University

“Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine

E-mail: juliacleo@ukr.net

FEATURES OF LEADERSHIP COMPETENCY FORMATION IN PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE COMMANDING OFFICERS

Abstract: the publication exposes the outcomes of a research on topicality of leadership competency and leadership potential in the course of military students' professional training at a technical university. Special attention is paid to analyzing the Ministry of Education and Science of Ukraine Standard on speciality 254 “Support of the Army (forces) for the first (bachelor's degree) level of higher education”. The article highlights the outcomes of a pilot research on the basis of: the “Psychogeometrical test” projective methodology, the “Leader” test, and the authors' questionnaire to determine the leadership potential. On the outcomes of analyzing the respondents' answers, a low level of leadership potential development was determined, which attests to an insufficient communication level, cadets' narrow world outlook on various issues, passivity, lack of skills in and unwillingness to demonstrate persistence. By 95 % of respondents' answers, the importance of studying leadership disciplines at a military institution of a technical higher education establishment has been proved. The professional training improvement for future officers-leaders has been substantiated in the article.

Key words: leadership potential, leadership competency, professional training, military officers-leaders, students, technical university.

Татьяна Гура, Юлия Гуренко

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИДЕРСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Аннотация: в публикации освещены результаты исследования особенностей формирования лидерской компетентности и лидерского потенциала в процессе профессиональной подготовки курсантов военного учреждения высшего образования в техническом университете. Особое внимание уделено анализу стандарта МОН Украины по специальности 254 “Обеспечение войск (сил) для первого (бакалаврской) уровня высшей школы”. В статье освещены результаты пилотного исследования на основе: проективной методики “психометрического тест”, теста “Лидер” и авторской анкеты на определение лидерского потенциала. По результатам анализа ответов респондентов установлен низкий уровень развития лидерского потенциала, указывает на недостаточный уровень коммуникации, узкий кругозор с разного рода вопросов, пассивность, неумение и нежелание проявлять настойчивость. По ответам 95% респондентов доказана важность обязательного изучения дисциплин по вопросам лидерства в военном институте технического учреждения высшего образования. В статье обосновано совершенствования профессиональной подготовки будущих офицеров-лидеров.

Ключевые слова: лидерский потенциал, лидерская компетентность, профессиональная подготовка, офицеры-лидеры, студенты, университет.

Tetiana Hura, Yuliia Hurenko

An extended abstract of the paper on subject of:

“Features of leadership competency formation in professional training of future commanding officers”

Problem setting. Despite Ukraine's having attained its independence 30 years ago, active transformation of its Armed Forces began in 2014 under conditions of the hybrid military conflict with Russian Federation. This is what determined system changes in professional training of military students, a need arising, first of all, in forming an officer of a new type – a specialist, a well-educated, nationally conscious patriotic citizen. Nevertheless, the current experience in officers' training in Ukraine demonstrates that the present system of professional training for the army forms the habit for collective work without taking into account the subordinates' individual traits, authoritative influence of instructors on their cadets is also observed.

Recent research and publications analysis. Analysis of different research on leadership enabled to determine various aspects of the problem research: improvement of professional training of managers-leaders have been studied by national scientists V. Bereka, L. Vaschenko, D. Galitsyn, L. Danylenko, G. Dmytrenko, O. Elbrecht, G. Yelnikova, L. Kalinina, L. Karamushka, N. Klokar, L. Kravchenko, V. Kremen, S. Krysiuk, V. Lugovyi, V. Maiboroda, V. Maslow, O. Melnykov, P. Nadolishniy, V. Nyzhnyk, V. Oliynyk, V. Oluiiko, S. Pazynich, A. Pakharev, M. Piren, O. Ponomaryov, D. Prasol, N. Protasova, V. Rebkalo, O. Romanovskiy, M. Rudakevych, L. Tovazhnyanskiy, T. Sorochan, et al.; to the leadership theories were devoted works by K. Levin, D. McGregor, V. Wrumb, P. Yetton, R. Belbin, S. Jibb, P. Drucker, R. Stogdill, F. Fiddler, Yu. Yemelianov, Ye. Kudryashova, et al.; personality aspects of leadership were studied by O. Voronova, N. TGoncharenko, O. Kovalyov, A. Svetsytsky, W. Bennis,

O. Krishtanovska, R. Mills, J. Ortega-y-Hasset, V. Paretto, et al.; psychological peculiarities of the leader's role in an organization were researched by B. Kretov, R. Krychevsky, B. Parygin, K. Arginis, G. Bernet, G. Kogger, R. Tannenbaum, W. Winney, R. Young, et al.; scientific approaches to studying the relations of a leader in a group and the leadership dynamics were reviewed by Ye. Belbin, S. Bonder, D. Wodwell, G. Falls, H. Kelly, G. March, T. Newcom, H. Simon, J. Tibo, et al. The various aspects of leadership interested foreign authors as well, namely: the nature, arising, the meaning of leadership and the role of leaders (J. Gardner, C. Gibb, D. Golman); the peculiarities of leadership in managerial activities (W. Bass); leadership formation (W. Bennis); charismatic leadership (Braithwaite A.); leadership in a current cultural environment (Dixon M., Denlartog D. Delaya, Mitchelson J.); the role of cognitive resources for efficient activities of an organization (F. Fiddler, J. Garcia); the role of emotive intellect in relations between people (George H.); the significance of trust for leader's motivating his/her subordinates (Cusces G. and Posner B.).

Despite a sufficient level of scientific attention to the problematics of leadership traits formation in students, the issue of topicality of forming leadership competency in future military officers remains open for further research.

Paper objective. The goal of the research is assessing the topicality of forming leadership competency and leadership potential in future military officers students.

Paper main body. To obtain immediate information directly from students as to the timeliness of forming

leadership competency, the authors developed a pilot research program at the military departments (institutes), which included: observation, questioning, testing, and analyzing the data thus obtained. During the spring semester of the 2020/2021 academic year, the following events were conducted with 60 students of the NTU "KhPI" military institute: the projective methodology "Psychogeometrical test" (by S. Delinger), testing by the "Leader" methodology by the authors' questionnaire "Questioning to study and analyze leadership potential".

Among the geometric figures in the psychogeometrical test, the authors were interested in the figure of "Triangle" which students positioned first or second. The triangle symbolizes leadership and many "triangles" feel their destination in this respect. The research have demonstrated that 40 students (67% of the total number) have a low level of leadership traits development.

The testing outcomes by the "Leader" test have demonstrated that forty percent of students (67% of the total) have weakly manifested leader's traits (low level of leadership potential).

By the outcomes of the conducted questioning of potential respondents (military departments and institutes students), the

importance of studying leadership-related subjects at a technical higher education institution for the future military was established, which correlated with 57 students' responses (95% of the total).

Conclusions of the research. The authors have formulated the following chief conclusions:

1. The present system of military professional training forms a habit for collective work without taking into accounts the leadership traits of future militaries.

2. The topicality of forming leadership competency and leadership potential in military institutes students has been stipulated in the Ministry of Education and Science of Ukraine Standards; it is also supported by the outcomes of the conducted questioning.

3. The analysis of the psychogeometrical test and the "Leader" methodology indicate a low level of leadership potential development, which attests to the timeliness and expediency of forming leadership potential and leadership competency in future militaries.

A perspective in further research in this area is a more detailed analysis of a real leader's traits and skills and forming leader's trait in future military officers in the course of their professional training.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розбудова Української держави неможлива без духовно – гуманітарного підґрунтя, оскільки ці процеси є відповідною зміною суспільних цінностей, трансформацією державних і соціальних структур. Основу військового фундаменту України складають Збройні Сили України (ЗСУ), що активно долучаються до процесів у ній. Сьогодні постає проблема збереження в армії високої бойової готовності для захисту суверенітету, територіальної цілісності та національних інтересів України. Це тяжіє до лозунгів, а не до

обґрунтування актуальності. Після служби в армії люди мають виходити цілісними та ціннісними особистостями, здатними впевнено боротися за свою мету. ЗСУ мають сьогодні потенціал перетворювати вчорашнього "слабкого" українця на впевненого автора й захисника свого майбуття, відповідального за власне життя та за долю своєї країни [6, с. 71–72].

Незважаючи на те, що Україна здобула свою незалежність 30 років тому, трансформація Збройних Сил почалася активно у 2014 році в умовах гібридного воєнного конфлікту з Російською Федерацією. Саме це зумовило системні зміни в професійній освіті військових,

стала потреба, насамперед, у формуванні офіцера нового типу – фахівця, високоосвіченого, національно свідомого громадянина-патріота. Головні ідеї підготовки майбутніх офіцерів відображені в Законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Концепції військової освіти. У рамках цих документів можемо визначити формування лідерської компетентності у майбутніх офіцерів як одне з головних завдань професійної підготовки військових. Саме події 2014 року показали, що офіцеру важливо володіти не лише високою кваліфікацією і професійним рівнем, а й бути відповідальними, рішучими, здатними швидко приймати рішення у надзвичайних та кризових ситуаціях, своєчасно вносити необхідні корективи у власні дії та дії підлеглих, тобто володіти лідерською компетентністю. Але теперішній досвід підготовки офіцерів України показує, що сучасна система професійної освіти військових формує звичку до колективної роботи без урахування індивідуальних особливостей підлеглих, спостерігається автократичний вплив викладачів на курсантів.

Зв'язок визначеної теми пов'язаний з важливими науковими та практичними завданнями з проблематики лідерства, розробленими в рамках наукової бюджетної теми “Розробка методології розвитку лідерського потенціалу національної гуманітарно-технічної та управлінської еліти в інформаційному суспільстві” (01.01.2015–31.12.2017, № 0115U000520), наукової госпдогвірної теми “Формування лідерської позиції у інженерів” (№ 0117U005403), січень 2018 р., Міжнародного наукового Проекту TEMPUS “Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту” [2014–2017 pp]. Міжнародного гранту “Програма розвитку лідерського потенціалу університетів України” - Leadership Foundation for Higher Education, яка була організована Британською Радою в Україні в партнерстві з Інститутом вищої освіти НАПН України. (січень 2018–березень 2019).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Аналіз досліджень із питань лідерства, проблем формування лідерських якостей курсантів військових кафедр (інститутів) закладів вищої освіти, а також філософської, психологічної, педагогічної літератури дозволяє визначити різні аспекти дослідження проблеми: *вдосконалення професійної підготовки управлінців-лідерів висвітлено вітчизняними вченими* Л. Даниленко, В. Берека, Л. Ващенко, Д. Галіцина, Г. Дмитренко, О. Ельбрехт, Г. Єльнікова, Л. Калініна, Л. Карамушка, Н. Клокар, Л. Кравченко, В. Кремень, С. Крисюк, В. Луговий, В. Майборода, В. Маслов, О. Мельников, П. Надолішній, Н. Нижник, В. Олійник, В. Олуйко, С. Пазиніч, А. Пахарев, М. Пірен, О. Пономарьов, Д. Прасол, Н. Протасова, В. Ребало, М. Рудакевич, О. Романовський, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Т. Сорочан, та ін.; *теоріям лідерства присвячені праці* К. Левіна, Д. МакГрегора, В. Врума, П. Йеттона, Р. Белбіна, С. Джибба, П. Друкера, Р. Стогділла, С. КудряшовоїЮ. Ємельнової,Ф. Фідлера, та ін.; *особистісні аспекти лідерства цікавили* О. Воронову, Н. Гончаренка, О. Ковальова,Р. Міллса, А. Свенцицького, У. Бенніса, О. Кріштановську, Х. Ортега-і-Гассета, В. Парето та ін.; *психологічні особливості лідера в організації розглядали* Б. Кретов, Р. Кричевський, Р. Янг, Б. Паригін, К. Аргініс, Дж. Берне, Дж. Коггер, Р. Таннебаум, У. Уінні та ін.; *наукові підходи щодо взаємовідносин лідера в групі та динаміку лідерства розглядали* Є. Белбін, С. Бондер, Д. Водуел, Дж. Фолс, Г. Келлі, Дж. Марч, Т. Ньюком, Г. Саймон, Дж. Тібо та ін.

Різні аспекти лідерства цікавили і зарубіжних авторів, а саме: природу, виникнення лідерства, значення лідерства та роль лідерів (Дж. Гарднер [15], К. Гібб [17], Гоулман Д. [18,19]); особливості лідерства в управлінській діяльності (Б. Басс [10]); становлення лідерства

(В. Бенніс [11]), харизматичне лідерство (*Брайман А. [12]*); лідерство в сучасному культурному просторі (Діксон М., Денлартог Д., Делая Дж. Митчельсон [13]; роль когнітивних ресурсів для ефективної діяльності організації (*Ф. Фідлер, Дж. Гарсія[14]*); роль емоційного інтелекту в відношеннях між людьми (Джордж Г. [16].), значення довіри для мотивації лідером своїх підлеглих (*Кузес Дж. М. та Познер Б[20]*) [10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Проблема розвитку лідерських якостей та здібностей курсантів військових кафедр або інститутів закладів вищої освіти залишались поза увагою науковців. Водночас процес гуманізації вищої інженерної освіти вимагає від майбутніх фахівців бути готовими постійно удосконалювати професійні уміння, самостійно виявляти рівень особистої фахової компетентності, адекватно претендувати на оцінку особистих професійних досягнень із боку інших. Тому психолого-педагогічна підготовка майбутніх лідерів є одним із завдань технічного закладу вищої освіти. Перед сучасною вищою технічною освітою поставлено завдання забезпечити якісну підготовку нової генерації фахівців-лідерів, які були б здатними на високому професійному рівні виконувати своє призначення [5]. Під час дослідження лідерства недостатньо уваги приділялось вивченню актуальності формування лідерської компетентності та лідерського потенціалу серед курсантів військових кафедр або інститутів закладів вищої освіти. Саме цей напрям в організації наукових досліджень було нами обрано у якості фокусу безпосередньої уваги.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є "обґрунтування" особливостей формування лідерської компетентності та лідерського потенціалу у студентів – майбутніх військових офіцерів.

З огляду на предмет наукової уваги нами були обрані такі з наукових методів дослідження: метод спостереження; метод тестування у вигляді психологічних методик; метод опитування у вигляді анкетування; системно-аналітичний метод – для аналізу змісту отриманих від студентів анкет та тестів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблема лідерства актуальна серед військового колективу, а саме: сформованість у майбутніх військових лідерських якостей, тому що від цього залежить життя не тільки самого військового керівника під час військових дій, але і його підлеглих.

ЗВО зі специфічними умовами навчання повинні сформувати майбутнього офіцера не тільки як всебічно розвинену особистість, але й підготувати його як лідера у будь-якій формальній чи неформальній структурі військового колективу. Зазначимо, що бути лідером – це риса особистості людини, яка характеризується стосунками, в основі яких лежать довіра, авторитет, визнання високого рівня кваліфікації, готовність підтримувати в усіх починаннях, особисті симпатії, спроможність учитися й переймати досвід.

Лідерство може проявлятися різною мірою, але завжди в групі є людина, яка користується особливим авторитетом і довірою в більшості її членів. Вона народжується як результат її людських якостей, кваліфікації, ставлення до справи й до інших. Людина, яка має такий статус у групі, називається лідером. І коли курсант військових кафедр або інститутів закладів вищої освіти є лідером, його влада над підлеглими значно посилюється, виконання завдань прискорюється, ефективність організації зростає, а керівництво колективом значно спрощується. Сучасний курсант військових кафедр або інститутів закладів вищої освіти має неабияку можливість реалізувати свій лідерський потенціал в умовах

обставин, які склалися в нашій країні, у зв'язку з бойовими діями на Донбасі, що тривають. При зіткненні групи з перешкодою, загрозою або складною критичною ситуацією, яка вимагає спільних, добре скоординованих між собою дій роль лідера набуває вирішального значення. Успішність виходу групи з подібної ситуації та виконання поставленого завдання багато в чому визначається організаторськими здібностями лідера. Йому необхідно вміти організувати групу; забезпечити розуміння її членами того, які кроки слід зробити для досягнення мети; мотивувати послідовників на рішення поставлених завдань; контролювати результати спільної діяльності та ін.[2].

Під час катастроф, в групах, що підготовлені на низькому рівні, має місце масова паніка, яка небезпечна своїм швидким наростанням. У згуртованих групах, де є чітка ієрархія і лідер-керівник, такі прояви паніки набагато нижчі. Звертаємо увагу на поведінку лідера-військового в таких ситуаціях, а саме його роль у зниженні панічних настроїв. Він повинен роздавати чіткі вказівки кожному члену групи, щоб не було часу усвідомлювати тяжкість військової ситуації. При тривалому виживанні, коли перспективи не ясні, людина часто втрачає віру в свій порятунок, впадає в депресію, стає пасивною, хоча й виконує необхідну роботу, але без ініціативи. При подальшому розвитку такого депресивного стану можливі прояви істерик і спроб самогубства. Або, навпаки, людина може перебувати в постійному психологічному напруженні, у неї проявляється надмірний страх за своє життя, страх перед тваринами і комахами, страх пиття води з водоєм. Постійна психічна напруга швидко виснажує сили, призводить до зривів і помилок у поведінці. В цілому, страх різного ступеня є певним обмежувачем, що не дає організму піддатися загибелі. Також не варто всіма силами переборювати страх, наприклад, якщо один із

членів групи панічно боїться висоти, лідер повинен прокласти інший маршрут, на якому відсутні вершини і хребти [4]. В умовах війни ці стани загострюються і від курсанта військових кафедр або інститутів закладів вищої освіти, що є лідером, або офіцера залежить життя кожного військового. Компетентність або професіоналізм військового включає в себе загальний інтелектуальний розвиток індивідуума [3]. Тому необхідно формувати лідерську компетентність, до складу якої входить і психологічна та пелагічна компетенції, що так необхідні курсанту чи офіцеру.

Актуальність формування лідерського потенціалу та лідерської компетентності у майбутніх військових відзначена в нових Стандартах спеціальностей. Так, згідно з наказом №1385 від 12.12.2018 року "Про затвердження стандарту вищої школи за спеціальністю 254" Забезпечення військ (сил) для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти серед спеціальностей та результатів навчання є такі загальні компетентності: К06 - здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети; К18 - здатність здійснювати морально-психологічне забезпечення; К21 - здатність працювати автономно та в команді (включаючи навички лідерства), виконуючи посадові обов'язки в ході повсякденної діяльності та бойового застосування підрозділу забезпечення (за видами, родами Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України). При цьому майбутні військові лідери в результаті навчання повинні демонструвати такі навички: ПР10 - демонструвати творче та гнучке мислення, здатність до самооцінки, активність, комунікабельність, стресостійкість, навички самоконтролю, особисту мотивацію на військову службу; ПР 18 - працювати автономно та в команді (мати навички лідера) [9].

Наведені вище компетентності притаманні не тільки військовим офіцерам-лідерам, але й майбутнім інженерам,

поліцейським, працівникам, які надають допомогу в надзвичайних ситуаціях.

Для одержання безпосередньої інформації від курсантів щодо своєї частоти формування лідерської компетентності на військових кафедрах університетів нами була розроблена програма пілотажного дослідження, яка включала: спостереження, анкетування, тестування та аналіз одержаних даних. Організація та проведення дослідження курсантів було передбачено планом виконання робіт відповідно до дисертаційних досліджень “Формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів у закладах вищої освіти у процесі професійної підготовки” та “Психологія становлення та розвитку лідерського потенціалу у студентів технічних університетів”. У весняному семестрі 2000/2021 навчального року серед 60 студентів військового інституту НТУ “ХПІ” були проведені: проєктивна методика “Психогіометричний тест” (автор С. Делінгер) [7], тестування за методикою “Лідер” [8], анкетування за допомогою авторської анкети “Анкетування, вивчення та аналіз лідерського потенціалу” [1]. Методики були підібрані таким чином, щоб курсанти могли відповісти як на проєктивну методичку, так і на тест, що має високу варіативність, а також анкету, що вказує на рівень розвитку їхнього лідерського потенціалу та лідерської компетентності.

Розглянемо аналіз проведеного дослідження. Проєктивна методика – психогіометричний тест С. Делінгера використовує психогіометрію – цікаву практичну систему дослідження особистості, вона створена і широко застосовується в США, її автор – фахівець з підготовки управлінських кадрів, ефективність правильно виконаного тесту досягає 85 %. Методика тесту полягає в ранжуванні за рівнем значимості геометричних фігур – коло, трикутник, прямокутник, квадрат, зигзаг.

Серед геометричних фігур нас зацікавила фігура “Трикутник”, яку кур-

санти ставили на друге місце. Трикутник символізує лідерство, і багато “трикутників” відчувають у цьому своє призначення: “Народжені, щоб бути лідерами”. Найхарактернішою особивістю “людей-трикутників” є здатність концентруватися на головній меті. Вони – енергійні, сильні особистості, які ставлять прозорі цілі і, як правило, досягають їх “Люди-трикутники” дуже впевнені в собі, хочуть постійно відчувати свою правоту. Це робить їх особистостями, які постійно конкурують із іншими. “Трикутник” – це установка на перемогу. Із “Трикутників” виходять прекрасні менеджери найвищого рівня управління. Саме до таких висот вони і прагнуть. І допомагає їм у цьому ще одна якість – майстерність “політичної інтриги”. Взагалі, “Трикутники” дуже симпатичні, привабливі люди, які змушують все і всіх обернутися навколо себе і без яких наше життя втратило б усю гостроту відчуттів.

На перше місце трикутник у дослідженні ніхто зі студентів не поставив - високий рівень розвитку лідерського потенціалу (0% від загальної кількості). Високий рівень сформованості лідерського потенціалу у студентів технічних університетів військового профілю характеризується широким колом спілкування з друзями і знайомими, бажанням завжди бути “серед людей”, умінням швидко знайти спільну мову з “новими” людьми, активною участю в громадському житті колективу, швидким поглинанням новою ідеєю, постійною наполегливістю в досягненні мети, доведенням розпочатої справи до кінця, незважаючи на труднощі, стриманістю почуттів та емоцій у критичних ситуаціях, умінням володіти собою, контролювати власні дії.

На другому-третьому місцях трикутник обрали – 20 студентів (33 % від загальної кількості), це середній рівень лідерського потенціалу. Середній рівень сформованості у студентів лідерського потенціалу технічних університетів війсь-

кового профілю характеризується наданням переваги у спілкуванні добре знайомим друзям (при цьому неохоче спілкуються з новими людьми, відчуваючи себе біля них незатишно), періодичною активною участю в житті колективу, виявом інтересу до незначної кількості заходів завдяки їх відповідності особистим уподобанням, частими поступками іншим людям, випадками відмови від виконання завдання через наявні труднощі, періодичною втратою контролю над власними емоціями та поведінкою.

На 4-5 місцях трикутник обрали 40 студентів (67% від загальної кількості) - це низький рівень розвитку лідерських здібностей. Низький рівень сформованості лідерського потенціалу у студентів технічних університетів військового профілю характеризується обмеженим колом спілкування, відсутністю вміння знаходити спільну мову з новими людьми, вузьким світоглядом із різного роду питань, пасивністю, відмовою брати участь у поза аудиторних заходах групи або згодою на участь лише на вимогу куратора чи викладачів, невмінням і небажанням проявляти наполегливість, швидкими поступками іншим людям.

Таким чином, низький рівень розвитку лідерської компетентності серед майбутніх військових доводить, що в професійну підготовку майбутніх військових необхідним є включення до навчального плану підготовки дисциплін психолого-педагогічного спрямування для розвитку лідерського потенціалу.

Для визначення лідерських якостей у студентів ми використали тест "Лідер". Результати тестування показали, що серед 60 студентів тільки 6 студентів (10% від загальної кількості) мають сильно виражені якості лідера. Це, в основному, старости груп та їхні заступники. Студенти з високим рівнем сформованості лідерського потенціалу творчо підходять до виконання завдання, завжди самостійно його виконують, звертаються за допомогою лише в поодиноких випадках. Вони активно, адекватно реагують на ситуацію і приймають рішення, загалом діють швидко, не вагаються щодо правильності власних вчинків, здатні заручитися підтримкою колег, правильно розуміють свій колектив, відразу відчувають зміни в його настрої, завжди можуть вивести групу зі стану конфлікту і відновити дружні взаємини між її членами.

Рис. 1. Результати тестування за методикою "Лідер"

Чотирнадцять студентів – (23% від загальної кількості) мають середній рівень. Їм притаманне вибіркове ставлення

до подій колективного життя, їх хвилюють взаємини між окремими членами колективу. Їм не завжди вдається без

сторонньої допомоги виконати якесь завдання, спланувати свій час (можуть забути про призначену зустріч чи про поставлене завдання). Такі юнаки й дівчата не завжди здатні здобути підтримку колективу, слабо орієнтуються в його настроях, трапляється, що вони стають єдиним цілим із групою, а інколи можуть нормалізувати стан колективу, створити сприятливу, дружню атмосферу.

Сорок студентів (67% від загальної кількості) мають слабо виражені якості лідера (низький рівень лідерського потенціалу). Студенти з низьким рівнем сформованості лідерських якостей мають вузькі і недостатні знання з усього кола наук, уникають участі у житті колективу, повільно або зовсім не реагують на ситуацію, приймають рішення з запізненням, невпевнені в собі.

В якості методу отримання інформації щодо предмету безпосередньої уваги авторами було обрано анкетування (для формування інформаційно-аналітичної бази дослідження). За результатами проведених з потенційними респондентами (студентами військових інститутів та факультетів) інтерв'ю було визначено важливість вивчення лідерських дисциплін в технічному університеті для майбутніх військових. Так на запитання щодо важливості вивчення лідерства у військовому університеті 57 студентів (95% від загальної кількості) відмітили обов'язкове вивчення дисциплін з лідерства.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Враховуючи вище наведене, можемо сформулювати такі основні висновки:

1. Сучасна система професійної освіти військових формує звичку до

колективної роботи без урахування лідерських якостей майбутніх військових.

2. Актуальність формування лідерської компетентності та лідерського потенціалу серед студентів військових інститутів затверджена Стандартами МОН України.

3. Важливість обов'язкового вивчення лідерських дисциплін у військовому закладі освіти підтверджена 95% респондентів, що говорить про доцільність формування лідерської компетентності.

4. Аналіз психометричного тесту вказує на те, що низький рівень розвитку лідерського потенціалу мають 67% студентів від загальної кількості, що вказує на низький рівень комунікації, вузький світогляд із різного роду питань, пасивність, відмову брати участь у поза аудиторних заходах групи, невміння і небажання проявляти наполегливість.

5. Тестування за методикою "Лідер" вказує, що 40 студентів (67% від загальної кількості) мають якості лідера, які мають низький рівень лідерського потенціалу, що вказує на вузькі та недостатні знання з усього кола наук, уникнення участі в житті колективу, повільне або зовсім відсутнє реагування на ситуацію, прийняття рішень із запізненням, невпевненість у собі.

6. Результати дослідження підтвердили своєчасність та доцільність формування лідерського потенціалу та лідерської компетентності у курсантів військових кафедр або інститутів закладів вищої освіти.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку є детальний аналіз якостей та здібностей справжнього лідера та формування їх у майбутніх військових в процесі професійної підготовки.

Список літератури:

1. Авторська анкета з вивчення та аналізу лідерського потенціалу та сформованості лідерської позиції у майбутніх фахівців технічного університету: право на

твір 75706 Україна. – 2018. – С. 4

2. Гура Т. В., Гуренко Ю. І. Лідерство у військовому колективі. / Т. В. Гура, Ю. І. Гуренко // Наукова школа академіка І. А. Зязюна у працях його соратників та учнів: матеріали VI науково-

практичної конференції 28-29 травня 2020 року [за заг. ред. Романовського О. Г.]. – Х.: ФОП Бровін О. В. – 2020. – С. 176–179

3. Гура Т., Ключко С. Розвиток когнітивних здібностей у майбутніх працівників МНС / Т. Гура, С. Ключко // Психолого-педагогічні аспекти розвитку лідерського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика: Матеріали науково-практичної конференції 18 жовтня 2018 р. [за заг. ред. Романовського О. Г.]. – Х.: НТУ “ХПР”. – 2018. – С. 90–93

4. Гура Т. В. Особистість в екстремальних умовах життя: лідерський аспект: II Міжнародна науково-практична конференція. 18-19 лютого 2016, м. Суми / Т. В. Гура // Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: зб. наук. пр./ [за ред.: Кузікової С. Б., Щербакової І. М.]. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка. – 2016. – С. 36–40

5. Гура Т. В. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх лідерів: актуальність та суперечності / Т. В. Гура // Особистість, суспільство, закон: тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (15 квіт. 2021 р., м. Харків, Україна) МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків. – 2021. – С. 63–67

6. Забзалюк Д. Проблема капеланства в українських військових формаціях першої половини ХХ ст. / Д. Забзалюк // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер.: Історія. – 2006. вип. I. – С. 71–76

7. Психогеометричний тест, автор С. Делінгер [електронний ресурс]. – Режим доступу: https://web.posibnyku.vntu.edu.ua/icgn/11prishak_osnovu_psiholog_pedagogiki_labpraktik/14.html (дата звернення: 02.08.2021)

8. Методика “Лідер” [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://azps.ru/tests/2/lider.html> (дата звернення: 05.10.19)

9. “Про затвердження стандарту вищої школи за спеціальністю 254” Забезпечення військ (сил) для першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України №1385 від 12.12.2018 року електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Users/admin/Desktop/254-zabezpec-hennya-viysk-sil-bakalavr.pdf>. – Режим доступу: <http://azps.ru/tests/2/lider.html> (дата звернення: 05.03.2021)

10. Бернард М. Басс. Довідник керівництва Басса і Стогділла: теорія, дослідження та управлінські програми / Бернард М. Басс // Нью-Йорк: Вільна преса; Лондон: Кольєр Макміллан. – 1990. – С. 1180

11. Бенніс В. Про те, як стати лідером. Читання (Мас.)/В. Бенніс.– Аадісон-Веслі.–1989

12. Брайман А. Харизма та лідерство в організації / А. Брайман. – Лондон. – публікація Sage. – 1992

13. Діксон М. Дослідження щодо лідерства в культурному контексті Сіона: прогрес і підняття нових питань / Ден ляртог ДМaking, Дж. Мітчелсон // Квартальне лідерство. – 2003. – вип. 14

14. Фідлер Ф., Дж. Гарсія Нові підходи до ефективного лідерства: пізнавальні ресурси та організаційні показники / Ф. Фідлер, Дж. Гарсія. – N. Y: John Wiley & Sons. – 1987

15. Гарднер Дж. Природа лідерства / Читач Джоссі-Баса // про освітнє лідерство; Маргарет Гроган редактор, вступ Майкла Фуллана. – вид. третє. – San Francisco: Jossey-Bass A Wiley Brand. – 2013. – С. 39–47

16. Джордж Г. Емоції та лідерство: роль емоційного інтелекту // Людські відносини. – 2000. – вип. 53

17. Гібб С. Інтерактивний погляд на появу лідерства / С. Гібб // Австралійський журнал психології. – 1958. – вип. 10

18. Голман Д. Що робить лідера? // Harvard Business Review. – 1998. – вип. 76

19. Голман Д. Лідерство, яке дає результати / Д. Голман // Гарвардський огляд бізнесу. – 2000. – вип. 78 (2)

20. Кузес Дж. М., Познер Б. З. Довіра: як лідери здобувають і втрачають

її, чому люди цього вимагають. – 1-ше вид. – Сан-Франциско: Джоссі-Бассю – 1993. – С. 34

References:

1. Author's questionnaire for derivation and analysis of leadership potential and the formation of a leadership position in future specialists of the Technical University: the right to work 75706 Ukraine, publ. 03.01.2018, p. 4

2. Hura, T. V. Gurenko, Y. I. (2020), "Leadership in the military team", Scientific school of academician I. A. Zyazyun in employees of colleagues and students: materials of VI scientific-practical conference on May 28-29, 2020, Za zah. red. Romanovsky O.H.,H: FOP Brovin O.V., pp. 176–179

3. Hura, T. V., Klochko, S. (2018), "Development of cognitive cosmonauts in future employees of the Ministry of Emergencies", Psychological and pedagogical aspects of the development of leadership potential of modern youth: theory and practice: Proceedings of the scientific-practical conference on October 18, 2018, za zah. red. Romanovsky O. H., Kh.: NTU "KhPI", pp. 90–93

4. Hura, T. V. (2016), "Personality in extreme living conditions: leadership aspect: II International scientific-practical conference. February 18-19, 2016, m. Sumy", Personality in crisis conditions and critical life situations: collection, Science. etc. ed.: Kuzikova, S. B., Shcherbakova, I. M., Sumy: Published in Sumy State Pedagogical University named after AS Makarenko., pp. 36–40

5. Hura, T. V. (2021), "Psychological and pedagogical approach to future leaders: relevance and contradictions", Personality, society, law: theses add. International participants. scientific-practical conference, dedicated to pamiati prof. S. P. Bocharov (April 15, 2021, Kharkiv, Ukraine), Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv nat. University of Internal Affairs case, Kharkiv,

pp. 63–67

6. Zabzalyuk, D. (2006), "The problem of chaplaincy in the Ukrainian wax formats of the first half of the twentieth century", Science. zap. Ternopil. nat. ped. un-tu them. V. Hnatyuk. ser.: History, vip. I. pp. 71–76

7. Psychogeometric test, author S. Delinger, available at: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/11prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki_labpraktik/14.html (access data: 02.08.21)

8. Methodology "Lider", available at: <http://azps.ru/tests/2/lider.html> (reporting data: 05.10.2019)

9. "On approval of the standard of higher education for specialization 254" Provision of troops (forces) for the first (bachelor's) level of higher education: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №1385 from 12.12.2018, available at: <http://Users/administrator/Desktop/254-providing-troops-villages-bachelor.pdf> available at: <http://azps.ru/tests/2/lider.html> (access data: 05.03.2021)

10. Bass & Stogdills (1990), "Leadership Handbook: Theory, Research and Management Programs", New York: Free Press; London: Collier Macmillan, p. 1180

11. Bennis W. (1989), "On Becoming a Leader", Reading (Mass.), Addison-Wesley

12. Bryman A. (199) "Charisma and Leadership in Organization", London, Sage Publication

13. Dickson M. (2003), "Research on Leadership in a Cionh Cultural Context: Progress and Raising new Questions", The Leadership Quarterly, vol. 14

14. Fiedler F., J. Garcia (1987), "New Approaches to Effective Leadership: Cognitive Resource and Organizational Performance", N. Y: John Wiley & Sons

15. Gardner J. (2013), "The nature of Leadership", The Jossey-Bass Reader on Educational Leadership ; Margaret Grogan, editor, introduction by Michael Fullan. Third edition. Sun Francisco: Jossey – Bass A Wiley Brand, pp. 39 –47

16. George G. (2000), "Emotions and Leadership: The Role of Emotional Intelligence", *Human Relations*, vol. 53

17. Gibb C. (1958), "An Interactional View of The Emergence of Leadership", *Australian Journal of Psychology*, no 10

18. Goleman D. (1998), "What Makes a Leader?", *Harvard Business Review*, vol. 76

19. Goleman D. (2000), "Leadership that Gets Results", *Harvard Business Review*, vol. 78 (2)

20. Kouzes J. M. and Posner B. Z., (1993), "Credibility: How Leaders Gain and Lose It, Why People Demand It, 1st ed, San Francisco: Jossey-Bass, p. 34

Стаття надійшла до редколегії 27.08.2021